

Załącznik do Uchwały Nr LXIII/318/2022
Rady Gminy w Tczowie z dnia 30 grudnia 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TCZÓW NA LATA 2023-2026

Opracował:
Na oryginale podpisał:
Wójt Gminy Tczów
Arkadiusz Baran

Uzgodniono:
Na pieczętce:
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie
Delegatura w Radomiu
26-600 Radom, ul. Żeromskiego 53
Tel. 48 363-92-14; tel.48 363-85-14
Pismo DR.5120.4.2022.T6
Z dnia 08.11.2022 r.

SPIS TREŚCI

1.Wstęp	4
2.Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3.Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4.Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.....	13
4.2.Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030.....	13
4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.....	14
4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.....	15
4.2.4.Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2022-2025.....	16
4.2.5. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2020-2023.....	17
5.Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	18
5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	18
5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Tczów z 2001 r.....	18
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Tczów.....	19
5.2.1.Charakterystyka Gminy Tczów.....	19
5.2.2.Rys historyczny gminy Tczów.....	20
5.3. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Tczów.....	25
5.4. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	26
5.5. Zabytki ruchome.....	30

5.6. Zabytki archeologiczne.....	30
5.7. Zabytki w zbiorach muzealnych.....	31
5.8. Miejsca pamięci narodowej.....	32
5.9. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	33
6. Stan zachowania i zagospodarowania zabytków oraz rodzaje zagrożeń.....	34
7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Tczów. Analiza szans i zagrożeń.....	36
8. Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tczów na lata 2023-2026.....	39
9. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	42
10. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	43
11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	43
Podstawowa literatura.....	45
Załącznik nr 1 Wykaz zweryfikowanej Gminnej Ewidencji Zabytków dla gminy Tczów	46
Załącznik nr 2 Wykaz zweryfikowanej Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych dla gminy Tczów.....	47

1.WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe: materialne i niematerialne gminy Tczów, a w szerszym zakresie krajobraz kulturowy, na który składają się pojedyncze zabytki i zespoły zabytków, elementy zagospodarowania przestrzeni, dzieła sztuki, obiekty przyrodnicze czy miejsca historyczne (w tym miejsca pamięci narodowej). Program sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2022 r. poz. 840*) oraz standardami Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Przedstawia on walory dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, określa aktualny stan zachowania i zagospodarowania zabytków, zwraca również uwagę na kwestie społeczne, gospodarcze czy turystyczne w zarządzaniu zasobami kulturowymi. Dokument ten zawiera aktualne uwarunkowania strategiczne i przestrzenne, przepisy prawa, procedury administracyjne oraz mechanizmy finansowania ochrony zabytków pozwalające na prowadzenie właściwej polityki w zakresie systemowej i ciągłej ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym zakresie przedstawiono konkretne działania mające na celu zachowanie zabytków w dobrym stanie, zwiększenie współpracy z organizacjami społecznymi i urzędem konserwatorskim, poprawę stanu zagospodarowania przestrzennego czy udostępnienie ich na potrzeby edukacyjne i turystyczne.

Przedmiotowy dokument stanowi aktualizację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tczów na lata 2019 – 2022 przyjętego uchwałą nr XVII/95/2019 Rady Gminy Tczów z dnia 29 listopada 2019 r.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakładają na gminę przepisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022, poz. 840, ze zm.). Zgodnie z art. 87 ust. 1 ww. ustawy wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Program ten podlega uchwaleniu przez radę gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Po zatwierdzeniu dokument ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu wójt sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

GŁÓWNE CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI OKREŚLA ART. 87 UST. 2 WW. USTAWY, T.J.:

- Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych oraz opieka nad zabytkami.
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Deklarację ochrony dziedzictwa narodowego oraz stworzenie warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego zawiera Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, ze zm.):

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz ust.

2: udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Rzeczpospolita Polska przyjęła w drodze ratyfikacji akty prawne o znaczeniu międzynarodowym określające zasady i sposób dbałości o zachowane materialne dziedzictwo kulturowe. Dokumenty te są większości deklaracjami bądź konwencjami. Najważniejsze z nich to:

- Karta Ateńska, czyli postanowienia konferencji w Atenach sporządzona 30 października 1931 r.
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego przyjęta w Hadze 14 maja 1954 r.
- Karta Wenecka, czyli Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Miejsc Zabytkowych sporządzona w Wenecji w 1964 r.
Definiuje pojęcia: restauracji i konserwacji wskazując ich granice, warunki oraz zasady realizacji;
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r.
Wprowadziła pojęcie „dziedzictwa kulturowego” obejmującego:

- zabytki, pod którymi rozumie się dzieła architektury, monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;

- zespoły i miejsca zabytkowe - budowle oddzielne lub łączne, które ze względu na swoją architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;

- miejsca zabytkowe - dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również sfery, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Instrumentem służącym do realizacji celów Konwencji jest Lista Dziedzictwa Światowego.

- Międzynarodowa Karta Ochrony Ogrodów IFLA-ICOMOS sporządzona 21 maja 1981 r.
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast historycznych ICOMOS sporządzona w październiku 1987 r.
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie 3 października 1985 r.
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. - (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) dotycząca dziedzictwa archeologicznego. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu

prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania przestrzennego.

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Definiuje ona niematerialne dziedzictwo jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Zawiera trzy listy:

- Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony;
- Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- Rejestr programów, projektów i działań mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego („Rejestr Najlepszych Praktyk”).

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.) art. 7 ust. 1 pkt. 9 Gmina realizuje zadania własne mające na celu zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, obejmujących m.in. sprawy kultury w tym, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami jest **Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. 2022 r., poz. 840, ze zm.)**.

Zgodnie z art. 3 pkt. 1 zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

OCHRONA ZABYTKÓW polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

OPIEKA NAD ZABYTKIEM sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków (art. 5):

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,

- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury.

OCHRONIE I OPIECE, BEZ WZGLĘDU NA STAN ZACHOWANIA PODLEGAJĄ (art. 6, ust. 1):

zabytki nieruchome będące, w szczególności (art. 6 ust. 1, pkt. 1):

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami, i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

zabytki ruchome będące, w szczególności (art. 6, ust. 1, pkt. 2):

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art.5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r., poz. 1700, ze zm.),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki archeologiczne będące, w szczególności (art. 6, ust. 1, pkt 2):

- pozostałościami terenowymi pradziejowego historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2).

FORMAMI OCHRONY ZABYTKÓW SĄ (art. 7):

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- (1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m. in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16).
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18).
- obowiązek prowadzenia przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4).
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art.71).
- prawo ubiegania się przez Gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73).
- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81).
- sporządzanie przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta i przyjmowanie przez radę gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata wójt/burmistrz/prezydent miasta przedstawia sprawozdanie radzie gminy (art. 87).

UREGULOWANIA prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1899 ze zm.). **Art. 29,ust.2.** Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości

gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomości wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie. **Art. 68, ust. 1.** Właściwy organ może udzielić bonifikaty od ceny ustalonej zgodnie z art. 67 ust. 3, na podstawie odpowiednio zarządzenia wojewody albo uchwały rady lub sejmiku. Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50 %. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

- Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2022 poz. 503). **Art. 53, ust. 4, pkt 2.** Decyzje, o których mowa w **art. 51 ust. 1,** wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów lub obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.).
- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916, ze zm.). **Art. 83a ust. 1.** Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków / w tym nie dotyczy wpisanych do rejestru zabytków terenów zakomponowanej zieleni/.
- Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2022 r. poz. 88).

Art. 39:

1/ Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2/ Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

3/ W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

4/ Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych;

- Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194). Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327, ze zm.). Prowadzenie zadań z zakresu ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz podtrzymywania tradycji narodowej i rozwoju świadomości kulturowej jest działalnością pożytku publicznego.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach regulują przepisy:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385 ze zm.).
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1700 ze zm.).

Zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- Ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.).

UREGULOWANIA prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w rozporządzeniach:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 r. poz. 1674).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych w tym innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81).**
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r. Nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).**
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 r., Nr 89, poz. 510).

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz. U. z 2015 r. poz. 979).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r., nr 30 poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 r., nr 124, poz. 1302 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r. poz. 1275).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

Rada Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r. przyjęła projekt uchwały w sprawie Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022.

W programie przyjęto trzy główne cele. Po pierwsze optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, podzieloną na wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym oraz wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym. Po drugie wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami, podzielone na merytoryczne wsparcie działań oraz podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego. Po trzecie budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa, w tym upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości oraz tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Dla zrealizowania tych celów będą prowadzone m.in. następujące zadania:

- szkolenia dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego i pracowników służb konserwatorskich, m. in. w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym;
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej, którego podstawowym celem będzie dostarczanie wiedzy dotyczącej zasad konserwacji zabytków drewnianych właścicielom, opiekunom a rzemieślnikom zaangażowanym w opiekę nad tego rodzaju obiektami (CAD będzie miało siedzibę w willi "U dziadka" w Otwocku);
- podniesienie bezpieczeństwa zabytków poprzez współpracę z właściwymi służbami jak Policja;
- kampanię społeczno-edukacyjną w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;
- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości

lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Głównym realizatorem programu jest państwowa instytucja kultury Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

Dokument został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r. Głównym celem Strategii jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Przyporządkowano temu cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnosi się pośrednio do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury. W Strategii podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r.

Dokument został przyjęty Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r. Opracowany został dla perspektywy długookresowej do 2030 roku, umożliwiającej szersze i perspektywiczne spojrzenie na rozwój. Jednakże działania przyporządkowane poszczególnym celom określono dla okresu programowania 2014-2020. Dziedzictwo i kulturę (wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia) wskazano jako jeden z celów strategicznych. Wśród najważniejszych zadań wskazano:

- Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).
- Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.
- Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej).
- Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu.

Obecnie w związku z nowym podziałem statystycznym województwa mazowieckiego, nowej perspektywy budżetowej Unii Europejskiej na lata 2021- 2027 oraz nowymi uwarunkowaniami formalno-prawnymi powstaje **Projekt Założeń Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.**

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014- 2020.

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014-2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa mazowieckiego. W dokumencie tym zwrócono uwagę na ważne miejsce jakie zajmuje województwo mazowieckie w Polsce ze względu na posiadane bogactwa kulturowe. Na obszarze województwa znajduje się wiele unikalnych zabytków, a także nowoczesnych instytucji kultury. W regionie znajduje się ponad 6500 obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, wśród nich około: 120 układów urbanistycznych, 4719 dzieł architektury i budownictwa, ok. 55 dzieł budownictwa obronnego, 261 obiektów techniki, 351 cmentarzy, 692 parki, 252 ogrodów i inne formy zaprojektowanej zieleni, około 150 miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji (stan na 2014 r.). Wskazuje się przy tym małe zainteresowanie Mazowszem z perspektywy turystów.

W obowiązującej nadal osi priorytetowej V występuje działanie 3 - Dziedzictwo kulturowe. Cel szczegółowy:

- Zwiększona dostępność oraz rozwój zasobów kulturowych regionu

Bogate zasoby dziedzictwa kulturalnego stanowią ogromny potencjał rozwojowy Mazowsza. Planowane w ramach interwencji prace modernizacyjne i renowacyjne, przyczyniają się do zahamowania procesu degradacji obiektów zabytkowych, nadaniu im nowych funkcji oraz utrwalenia ich historycznych i artystycznych walorów, pozwalając na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Dodatkowo działania w zakresie rozwoju infrastruktury kultury wzmacniają procesy przekształcania instytucji kultury w nowoczesne centra dostępu do wiedzy i oferty kulturalnej oraz lokalne ośrodki życia społecznego. Realizowane w tym zakresie projekty przyczynią się do zmiany jakościowej w odbiorze kultury, poprawy dostępu do zasobów kultury, wzmocnienia funkcji edukacyjnych i zwiększenia poziomu uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym. Działania te przyczynią się do wzrostu atrakcyjności regionu, będą sprzyjać podnoszeniu regionalnego potencjału turystycznego, co z kolei przełoży się na pobudzenie wzrostu gospodarczego Mazowsza.

W ramach działania określono dwa typy projektów:

1. Wzrost regionalnego potencjału turystycznego poprzez ochronę obiektów zabytkowych:

- konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, umożliwiającą zachowanie dotychczasowych funkcji obiektów zabytkowych, a także służącą nadaniu im nowych funkcji użytkowych (z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne i edukacyjne), w tym również w połączeniu z działalnością komercyjną,
- ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków,

- zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą,
- usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych.

2. Poprawa dostępności do zasobów kultury poprzez ich rozwój i efektywne wykorzystanie:

- inwestycje w infrastrukturę trwałą, wyposażenie służące działalności kulturalnej, zachowaniu dziedzictwa i zwiększeniu dostępności do jego zasobów,
- inwestycje infrastrukturalne, prace modernizacyjne i renowacyjne w przypadku, gdy prace te stanowią dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturowych, w tym edukacyjnych,
- efektywne wykonywanie zadań statutowych, polegające na zapewnieniu wysokiej jakości trwałego wyposażenia oraz odpowiedniego zabezpieczenia zbiorów będących w posiadaniu instytucji,
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia (jako element projektu),
- usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych.

Obecnie w związku z nowym podziałem statystycznym województwa mazowieckiego, nowej perspektywy budżetowej Unii Europejskiej na lata 2021- 2027 oraz nowymi uwarunkowaniami formalno-prawnymi powstaje opracowywany jest RPO WM na lata 2021-2027. W ramach założeń do aktualizacji programu zaproponowano 4 celów polityki. Wśród nich:

Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych, poprzez: wspieranie zintegrowanego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego i bezpieczeństwa na obszarach miejskich.

4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został uchwalony 7 czerwca 2004 r. przez sejmik województwa mazowieckiego.

Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego stanowi podstawowy dokument wyznaczający cele i kierunki rozwoju regionu w układzie przestrzennym. Jest planem o charakterze regionalnym, stanowiącym pomost między planowaniem krajowym, a planowaniem miejscowym, Dokument zawiera uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa mazowieckiego, cele oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, w tym inwestycje celu publicznego o charakterze ponadregionalnym.

Plan zagospodarowania przestrzennego stanowi wykładnię polityki przestrzennej województwa. Podstawowym celem tej polityki jest stworzenie warunków do osiągnięcia spójności terytorialnej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju poprawy życia oraz zwiększenia konkurencyjności regionu.

Głównym celem planu jest określenie polityki przestrzennej Mazowsza polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie: podstawowych elementów sieci osadniczej, rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej, wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Celem polityki planu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Polityka ta jest adresowana przede wszystkim do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Efektem tej polityki jest postulat objęcia ochroną prawną cennych krajobrazów kulturowych; krajobrazu kulturowego wsi i małych miast; zespołów budownictwa drewnianego; ośrodki tożsamości regionu; układów ruralistycznych i urbanistycznych; miejsc pamięci narodowej.

W sferze kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana przez: propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach; pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej; promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystyczno-kulturowych oraz informowanie w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców; edukację w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej; wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększenia możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej.

4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2022-2025.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 169/21 z dnia 21.12.2021 r. W dokumencie wskazano nadrzędny cel określony w jego misji: „Podniesienie skuteczności opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim”.

Zidentyfikowano główne problemy w sferze ochrony zabytków i opiece nad zabytkami i na tej podstawie wytyczono trzy obszary strategiczne:

1. Edukacja kształtująca świadomość i postawy.

Cele: Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków; Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem

2. Optymalizacja systemu dostępu właścicieli zabytków do środków.

Cele: Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich; Dbłość o zabytki własne województwa

3. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

Cele: Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa;
Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków

W ramach ww. celów: przewidziano wiele działań, m.in.:

- działalność Mazowieckiego Forum dziedzictwa (MCD),
- zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa,
- kontynuowanie konkursu „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza”,
- coroczny konkurs „Odkrywamy nasze dziedzictwo”,
- dotowanie prac konserwatorskich i robót budowlanych,
- dokumentowanie zabytków architektury XX wieku województwa mazowieckiego,
- kontynuowanie inwentaryzacji i wyodrębnienia typów zabudowy drewnianej województwa,
- realizacja programu „Nasza żywa tradycja”,
- tworzenie systemu promocji mazowieckiego dziedzictwa.

Jednocześnie zaktualizowano stan dziedzictwa materialnego i niematerialnego w województwie mazowieckim. Zwiększyła się liczba zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków: 7912. Na terenie województwa występuje ponad 2,5 tysiąca stanowisk archeologicznych. Wśród tradycji aktualnie figurujących na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego, pięć dotyczy terenu województwa mazowieckiego

4.2.5. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2020-2023.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego został opracowany w związku z obowiązkiem wynikającym z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na podstawie obowiązujących przepisów prawa na szczeblu międzynarodowym, krajowym, wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym.

Bazą merytoryczną dla niniejszego programu są gminne ewidencje zabytków, wykonane dla gmin: Kazanów, Policzna, Przyłęk, Tczów oraz dla gminy miejsko-wiejskiej Zwoleń.

W dokumencie przedstawiono krajobraz kulturowy na tle charakterystyki powiatu, wskazano najcenniejsze zabytki nieruchome. Omówiono zabytki ruchome, archeologiczne, muzealne oraz dziedzictwo niematerialne. Oprócz tego podano wykazy Miejsc Pamięci Narodowej. Zamieszczono wykazy gminnych ewidencji zabytków nieruchomych oraz archeologicznych. Analiza SWOT oraz określenie stanu zachowania i zagospodarowania zabytków pozwoliły ustalić główne założenia programu, najważniejsze priorytety i szczegółowe działania. Ważny rozdział poświęcono finansowaniu Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Sformułowano główny cel Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2020- 2022, będący kontynuacją poprzedniego programu „Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego powiatu zwoleńskiego poprzez działania związane ze

zwiększeniem potencjału turystycznego w oparciu o zachowane zabytki związane z Janem Kochanowskim i inne cenne obiekty kulturowe” oraz n/w priorytety:

- Ochrona dziedzictwa kulturowego powiatu; zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie ich do poprawy ich stanu zachowania.
- Koordynacja działań z zakresu opieki nad zabytkami i ochrony zabytków na terenie powiatu.
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- Popularyzacja i promocja dziedzictwa kulturowego powiatu.

Najważniejsze zadania to:

Egzekwowanie przepisów prawa dotyczących działalności inwestycyjnej odnośnie zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków zgodnie z art. 39 Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane.

Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach stanowiących własność powiatu.

Oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków tabliczkami- obiekt chroniony prawnie.

Opracowanie spójnego produktu turystycznego dot. życia i twórczości Jana Kochanowskiego.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY.

5.1.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tczów z 2001 r.

Uchwałą Rady Gminy w Tczowie nr XXXI/174/2001 z dnia 08.06.2001 r. zostało uchwalone „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tczów”.

W uwarunkowaniach rozwoju gminy wskazano obszary i obiekty chronione na podstawie ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury.

- spichlerz drewniany z gankiem słupkowym na murowanej piwnicy z kamienia w Rawicy. Nr rej. 314/A/85 (nie istnieje).

- dom z 1898 r. w Bartodziejach, drewniany- ściana węglowa, dach dwuspadowy z naczółkami szczytowymi, kryty strzechą. Nr rej. 169/A/82 (nie istnieje).

- kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Tczowie, murowany, trójnawowy wybudowany w latach 1910-1926 (przykład neogotyckiej architektury sakralnej). Nr rej. 287/A/85.

- dom drewniany z ok. 1840 r. w Wilczym Ługu, z bali, półtraktowy w układzie- sień, kuchnia, izba, komora. Nr rej. 308/A/85 (nie istnieje).

Wymienione zostały również miejsca pamięci narodowej:

- Lucin: mogiła ofiar egzekucji w 1943 r.
- Podgóra- Tczów: mogiły pomordowanych w latach 1940- 45.
- Tczów: Pomnik ku czci rozstrzelanych 35 osób z Tczowa.
- Tczów: pomnik ku czci odzyskania niepodległości, 1933 r.
- Tczów: cmentarz- mogiły żołnierzy z okresu I wojny światowej 1914-15.

Zabytki techniki:

- młyn elektryczny w Tczowie z 1947 r. oraz nieliczne stanowiska archeologiczne.

5.2.CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY TCZÓW.

5.2.1. CHARAKTERYSTYKA GMINY TCZÓW.

Gmina Tczów jest usytuowana w powiecie zwoleńskim, w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego. Sąsiaduje z gminami: miastem i gminą Zwolen, gminą Kazanów, miastem i gminą Skaryszew oraz gminą Gózd. Liczy 15 sołectw.

Największymi miejscowościami są: Tczów, Bartodzieje, Borki, Brzezinki Stare i Nowe, Janów, Rawica Stara. Odległość do miasta powiatowego Zwolenia wynosi- 3 km, Radomia- 20 km, miasta wojewódzkiego i stołecznego Warszawy- ok. 120 km. Wzdłuż granicy północnej gminy biegnie droga krajowa nr 12 Lublin- Radom- Piotrków Trybunalski. Oprócz tego przez teren gminy biegnie droga wojewódzka numer 733 łącząca miejscowość Tczów ze Skaryszewem, Kowalą, Wolanowem i Zakrzewem. Gmina Tczów należy do Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”.

Przyroda

Teren jest nizinny, urozmaicony kilkumetrowymi wydmami w północnej części gminy oraz zagłębieniami bezodpływowymi. Obszar gminy przecinają doliny rzek Muchy, Tczówki i Piątkowego stoku. Pierwsze dwie tworzą korytarz ekologiczny łączący Puszcę Kozienską i Pogórze Iłżeckie. Obszary leśne są rozproszone. Największe kompleksy położone są w okolicy Bartodziejów – Las Gardzienicki i Las Rogacz. Występują też zadrzewienia przydrożne, śródpolne oraz przyrzeczne. Najcenniejsze obiekty przyrodnicze to: ekosystemy roślinności bagiennej, pomnik przyrody nieożywionej - głaz narzutowy o obwodzie 6 m w Brzezinkach Starych oraz „Niecka Radomska”- kredowy poziom wodonośny. Gmina Tczów jest gminą wiejską i rolniczą. Ok. 90% powierzchni stanowią użytki rolne.

5.2.2. RYS HISTORYCZNY GMINY TCZÓW

Zarys historii administracyjnej Gminy Tczów

W okresie I Rzeczypospolitej teren obecnej gminy Tczów położony był na terenie ziemi sandomierskiej w powiecie radomskim. Powiat ten utworzono w ziemi sandomierskiej w drugiej połowie XIV w. w okresie reform administracyjnych Kazimierza III Wielkiego. Od 1471 r. (reformacja administracyjna Kazimierza Jagiellończyka) obszar gminy znajdował się w granicach administracyjnych województwa sandomierskiego. W 1571 r. król Zygmunt August wydzielił ze starostwa radomskiego grodowego, niegrodowe starostwo zwoleńskie, które obejmowało miasto Zwoleń, folwark zwoleński, Bartodzieje, Rawicę, Suchą, Suską Wolę. W 1 poł. XVII w. wyłączono z niego Rawicę, a dołączono Tczów. Kolejnymi starostami zwoleńskimi byli: Jan Bogusz, Bernard Bogusz, Krzysztof Bogusz, Anna z Bobrku, Mikołaj Oleśnicki, Jan Karol Tarło, Stanisław Witkowski, Marcin Nieborowski, Jan Rzepecki, Anna Kozicka, Stefan Petru, Jakub Chalapiński, Stanisław Chomętowski, Dorota Chomętowska, Adam Tarło i Józef Potkański. W 1767 r. starostwo zwoleńskie za zgodą króla Stanisława Poniatowskiego wykupił Kanut Dłuski, który był jego właścicielem do 1802 r. Po III rozbiorze teren gminy Tczów znalazł się w granicach Królestwa Galicji i Lodomerii jako ziemie Galicji Zachodniej monarchii habsburskiej, w cyrkule radomskim. Dawne dobra królewskie zaborca sprzedał lub przejął jako rządowe. Po bitwie pod Raszynem, 19 kwietnia 1809 r. i podpisaniu pokoju w Schonbrun 14 października 1809 r., ziemie Galicji Zachodniej włączone zostały do Księstwa Warszawskiego. Do roku 1815 teren dzisiejszej gminy Tczów znajdował się w departamencie radomskim w Księstwie Warszawskim.

Po podpisaniu pokoju wiedeńskiego w 1815 r. terytorium dzisiejszej gminy Tczów weszło w skład Królestwa Polskiego w województwie sandomierskim, obwodzie radomskim i powiecie kozienickim. Liczne reformy administracyjno-prawne przeprowadzone po roku 1837 w Cesarstwie Rosyjskim zmieniły przynależność przedmiotowego obszaru do guberni sandomierskiej w powiecie radomskim. Po utworzeniu guberni radomskiej w 1844 r. w Cesarstwie Rosyjskim teren ten znajdował się w granicach guberni radomskiej w powiecie radomskim. W latach 1867-1918 znajdował się w guberni radomskiej i powiecie kozienickim. Po wprowadzeniu samorządu wiejskiego w 1864 r. na mocy ukazu carskiego powstała gmina Tczów, do której należały m.in.: Bartodzieje, Brzezinki, Strykowice Górne, Tczów. Po odzyskaniu niepodległości gmina Tczów weszła w skład województwa kieleckiego w powiecie kozienickim. W czasie II wojny światowej teren gminy należał do Generalnej Guberni w dystrykcie radomskim. Po 1945 r. ponownie należała administracyjnie do powiatu kozienickiego w województwie kieleckim. Gmina Tczów funkcjonowała do roku 1954. Z dniem 1 stycznia 1955 r. nastąpił nowy podział administracyjny kraju. W jego wyniku powstał powiat zwoleński i powołane zostały trzy gromadzkie rady narodowe: w Tczowie, Brzezinkach Starych i Bartodziejach. W 1975 r. gmina Tczów po kolejnej reformie administracyjnej znalazła się w województwie radomskim. Reforma administracyjna w 1999 r. zmieniła przynależność administracyjną gminy Tczów. Weszła w skład województwa mazowieckiego w powiecie zwoleńskim.

Zarys historii gminy Tczów

W najstarszy okresie dziejów Polski teren obecnej gminy Tczów znajdował się w obrębie Puszczy Radomskiej. Ziemie położone między Wisłą od wschodu, Kamienną na południu i Radomką na północy i zachodzie nie odgrywały istotnej roli politycznej i administracyjnej. Położenie geograficzne przesądzało w dużej mierze o słabym rozwoju osadnictwa rolniczego na tych terenach. W X w. były one niewątpliwie miejscem rywalizacji między Małopolską, a Mazowszem widoczną Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego – 39 – Poz. 15094 jeszcze w czasach późniejszych, w wyniku której Małopolanie ostatecznie opanowali ziemie aż do Pilicy. Śladem ich obecności mają być nazwy miejscowe typu Chorwat, Klwaty, Klwatki spotykane w okolicach Radomia. Nazwę Chorwatów mieli nosić, zdaniem niektórych badaczy, mieszkańcy Polski południowej już około połowy I tys. n.e. Osadnictwo mazowieckie przenikało mimo to ciągle na południe od Pilicy. Graniczny charakter puszczy sprawił, że na przełomie XII/XIII w. osadnictwo napływało tu z różnych stron: z Mazowsza, Małopolski i Wielkopolski. Przyspieszyło je rozbicie dzielnicowe w 1138 r. Sieć osadnicza na terenie Puszczy Radomskiej, rozwijała się, w różnym natężeniu, do końca XV wieku przyczyniając się do powiększania domeny władcy panującego. Tczów był znaczną wsią królewską w XII w. Wcześniej powstał ośrodek kościelny w postaci miejscowej parafii. Dobra tczowskie stanowiły uposażenie kolegiaty sandomierskiej, co niewątpliwie przemawia za istnieniem wsi i kościoła już przed momentem powstania kolegiaty w Sandomierzu. Pod rokiem 1326 istnieją zapisy dotyczące wysokości świętopietrza z parafii tczowskiej.

Według Liber Beneficiorum dioecesis Cracoviensis, Tczów w 1180 r. posiadał kościół drewniany p. w. Jana Chrzciciela stanowiący centrum ówczesnej parafii.

W czasie rozbicia dzielnicowego obszar leżący kiedyś w granicach Puszczy Radomskiej, a z nim Tczów, związany był z Małopolską i wchodził w skład dzielnic Henryka Sandomierskiego. Po jego śmierci, na wyprawie pruskiej w 1166 r., rozpadła się ona na dwie części, z których jedną objął ówczesny książę - senior Bolesław Kędzierzawy, drugą najmłodszy syn Krzywoustego-Kazimierz Sprawiedliwy. W 1177 r. w wyniku podziałów dynastycznych powstała dzielnica krakowsko-sandomierska skupiająca Polskę południową, którą władali kolejno: Kazimierz Sprawiedliwy i jego syn Leszek Biały.

Najdalszy zasięg dzielnic sandomierskiej wyznaczały nadania Kazimierza Sprawiedliwego dla kolegiaty sandomierskiej z 1191 r. Należały do niej Świerże nad Wisłą, na północ od Sieciechowa. Obszar Puszczy Radomskiej, po śmierci Leszka Białego, był areną walk o władzę nad ziemią sandomierską pomiędzy wdową po Leszku księżną Grzymisławą i jej synem Bolesławem a Konradem, księciem mazowieckim. Rządy mazowieckie trwały tu do 1239 r. Dokonane w I poł. XIV w. zjednoczenie państwa przyspieszyło proces przemian, widoczne już w Puszczy w XIII w. W XIV i XV proces lokacji wsi na prawie magdeburskim przybrał na sile, powstawały też liczne parafie i miasta prywatne. W tym czasie powstały zlokalizowane obecnie w gminie Tczów wsie: Bartodzieje, Borki, Brzezinki Stare (choć mogły istnieć już w XII w., w 1389 r. nadano wsi prawo niemieckie), Tynica (należała do rodziny Tynieckich i Zakrzowskich).

Przede wszystkim jednak awans gospodarczy tych terenów należy przypisać powstaniu drogi handlowej z Rusi Halicko-Włodzimierskiej na Śląsk. Położony na jej terenie Lwów stanowił centrum handlu z Orientem, a nowa droga prowadząca ze Lwowa przez Hrubieszów, Krasnystaw, Lublin przez Janowiec, Mszadłę i Radom do Wielkopolski i na Śląsk przyczyniła się rozwoju osadnictwa w ziemi radomskiej i zwoleńskiej. Bezpośrednim skutkiem rozwoju handlu było ożywienie procesów urbanizacyjnych. W XV w. Tczów, przez który przebiegała droga radomsko-lubelska na odcinku od Zwolenia do Radomia, liczył aż 11 karczm i przydrożnych tawern obsługujących różnego rodzaju podróżnych, w tym kupców jak i urzędników państwowych. W tym czasie wchodził on w skład zwoleńskiego klucza dóbr królewskich zarządzanego przez wójtów zwoleńskich powiązanych z dworem królewskim i starostą radomskim. O rozwoju gospodarczym Tczowa w XV w. świadczy istnienie na jego terenie folwarku królewskiego. Podkreślić należy, że m.in. ziemia radomska przywilejem królewskim z 1422 r., stanowiła dobra oprawne polskich królowych. Oznaczało to w praktyce, że dochody z dóbr królewskich na tych ziemiach stanowiły uposażenie dworu królowej, co pozwalało na pełną polityczną niezależność małżonki królewskiej. Tczów należał od momentu powstania do dóbr królewskich starostwa radomskiego. W 1532 r. starostą radomskim został Piotr Firlej, który w roku 1545 założył osadę - wieś Tczowska Wola (obecnie Rawica Stara). W 1571 r. włości klucza zwoleńskiego (w tym miejscowości Zwoleń, Bartodzieje, Rawica, Sucha i Suska Wola,) zostały wydzielone ze starostwa radomskiego i przekazane podkomorzemu lubelskiemu, Janowi Boguszowi. Dwadzieścia lat później Jan Bogusz, za zgodą królewską, przekazał dzierżawę zwoleńską swojemu synowi Bernardowi, którą zarządzał do 1603 r. Po nim przejął je brat Krzysztof i jego żona Anna. W 2 ćw. XVII w. włączono do starostwa zwoleńskiego Tczów, a wyłączono Rawicę. W XVII w. starostwo zwoleńskie znajdowało się w rękach Tarłów, a następnie Witkowskich i funkcjonowało do upadku I Rzeczypospolitej. Wojny Rzeczypospolitej ze Szwecją stanowiły kres rozwoju obszaru starostwa zwoleńskiego. Zapowiedzią tej klęski był pożar w 1616 r. kościoła parafialnego w Tczowie. Dzięki ofiarnościom parafian oraz zwolnieniu mieszkańców Tczowa z opłat czynszowych i podatkowych przez króla Zygmunta III Wazę udało się odbudować drewnianą świątynię w 1642 r. Niestety w czasie potopu szwedzkiego spalona została cała zabudowa wsi oraz niedawno wzniesiona świątynia. W 1660 r. wybudowano murowany kościół fundacji starosty zwoleńskiego Stanisława Witkowskiego. XVIII wiek to okres stagnacji gospodarczej omawianych obszarów.

Ciągłe przemarsze wojsk, klęski żywiołowe, epidemie, zatargi pomiędzy właścicielami ziemskimi i chłopami pańszczyźnianymi nie przyczyniały się do rozwoju Tczowa i okolic. Pod koniec osiemnastego stulecia wzrost demograficzny omawianego obszaru nie był wysoki. Tczów zamieszkiwało 650 osób. W Brzezinkach, Rawicy i Tczowie istniały dwory drewniane. W 1790 r. nastąpił kolejny pożar kościoła parafialnego w Tczowie. Jego odbudowa trwała wiele lat. Powstanie kościuszkowskie i próba restauracji monarchii w 1794 r. w okolicach Tczowa zaznaczyła się stacjonowaniem w Bartodziejach brygady generała Antoniego Madalińskiego idącego z Ostrołęki do Krakowa. Kolejne polskie zrywy niepodległościowe zaznaczyły swoje piętno na terenie okolic Tczowa. 15 lutego 1831 r. powstańcy polscy pod dowództwem mjr

Wojciecha Karczewskiego walczyli z Rosjanami pod Bartodziejami. XIX wiek na terenie obecnej gminy Tczów to oprócz losów powstania listopadowego, także bunty chłopskie związane z reformą uwłaszczeniową Aleksandra II, założenie cmentarza grzebalnego w Tczowie, powstanie szkoły elementarnej w 1868 r. W XIX wieku Tczów składał się z kilku części: Borek, dworu tczowskiego, Tczowa Nowego i Tczowa Średniego i liczył 1189 mieszkańców i 190 domów drewnianych. W 1893 r. nastąpiła konsekracja odbudowanego kościoła z udziałem bpa Sotkiewicza. Z tego okresu pochodzą najstarsze dokumenty archiwalne dotyczące między innymi wójtostwa tczowskiego wraz z przyległościami. W 1911r. mimo problemów finansowych i administracyjnych udało się rozpocząć budowę nowego, dużego kościoła. Zakończona ją dopiero w 1926 r. Konsekracji dokonał bp Paweł Kubicki w dniu 13 sierpnia 1931 r. Okrutnie w dziejach Tczowa i okolic zapisała się I wojna światowa. Przemarsze wojsk niemieckich, rosyjskich i austriackich, wszechogarniające zagrożenie życia mieszkańców, pogarszające się warunki życia stanowiły niezatarte piętno wojny i odcisnęły się negatywnie w życiu społeczności Tczowa i okolic. Pamiątką tych zdarzeń są mogiły żołnierskie na cmentarzu parafialnym w Tczowie. Druga wojna światowa rozpoczęła się dla mieszkańców Tczowa wraz z wkroczeniem wojsk niemieckich ósmego września 1939 r. Terror okupacji towarzyszył obywatelom Tczowa do końca wojny. Szczególnym wydarzeniem było zamordowanie przez żandarmów niemieckich i gestapo w dniu 11 listopada 1943 r. 31 mieszkańców Tczowa i okolic. W dniu 15 stycznia 1945 r. do Tczowa wkroczyły wojska radzieckie. Okres PRL to modernizacja wsi. Zbudowano nowe domy murowanych, nastąpiła rozbiórka starych budynków drewnianych. W 1947 r. powstała biblioteka publiczna, a w 1963 r. wieś zelektryfikowano.

Kalendarium historii gminy Tczów

XII w.- powstały Tczów, Brzezinki Stare jako wsie królewskie

XIV w.- powstały wsie Bartodzieje, Borki, Wilczy Ług

4 ćw. XIV w. przeniesienie wsi Tczów oraz Brzezinek Starych (1389 r.) na prawo niemieckie

XIV/XV w. – Tczów został oddany starostwu zwoleńskiemu

XV w. – istniały folwarki w Tczowie i Rawicy

XV w. - wieś Tynica należała do rodziny Tynieckich

XVI w. - powstał folwark w Bartodziejach

2 ćw. XVII w.- włączono do starostwa zwoleńskiego Tczów, wyłączono Rawicę

1616r. - wybuchł pożar kościoła parafialnego w Tczowie, następnie wybudowano nową, drewnianą świątynię

1620 r. - król Zygmunt III Waza zwolnił mieszkańców Tczowa z opłat czynszowych i podatkowych

1657 r. - wojska szwedzkie spaliły zabudowę wsi i kościół w Tczowie

1660 r. - wybudowano nowy kościół murowany fundacji starosty zwoleńskiego Stanisława Witkowskiego

1786 r. – 650 osób zamieszkiwało Tczów, 409- Bartodzieje. W Brzezinkach, Rawicy i Tczowie istniały dwory drewniane

1790 – wybuchł kolejny pożar kościoła parafialnego w Tczowie

2 poł. XVIII w. - epidemie i susze dotknęły Tczów i okolice

20.03.1794 r. - w Bartodziejach stacjonował korpus Madalińskiego

15.02.1831 r. - potyczka powstańców polskich z Rosjanami pod wsią Bartodzieje

1 poł. XIX w. - założono cmentarz grzebalny w Tczowie

1861 r. - wybuchł bunt chłopski w miejscowościach Tczów i Bartodzieje

XIX w. - Tczów składał się z kilku części: Borek, dworu tczowskiego, Tczowa Nowego, Tczowa Średniego i Tczowa Szczyny /190 domów drewnianych, 1189 mieszkańców/

24.12.1868 r. - powstała szkoła elementarna w Tczowie

1883 r. - konsekrowano odbudowany kościół (spalony w 1790 r.)

Pocz. XX w. - epidemia cholery (wzniesiono na jej pamiątkę kaplicę św. Jana Chrzciciela w Tczowie)

1910-1926 - wybudowano kościół parafialny w stylu neogotyckim

1914-1918 - działania wojenne na terenie gminy /mogiły żołnierskie na cmentarzu parafialnym w Tczowie/

2 ćw. XX w. - wzniesiono murowany młyn w Bartodziejach

13.08.1931 r. - konsekracji kościoła dokonał ks. bp. Paweł Kubicki

08.09.1939 r. - wojska niemieckie wkroczyły do Tczowa

11.11.1943 r. - gestapo wraz z żandarmami zamordowało 32 mieszkańców Tczowa i okolic

15.01.1945 r. - wojska radzieckie zajęły Tczów

1947 r. – powstała biblioteka publiczna w Tczowie

1963 r. - nastąpiła elektryfikacja wsi na terenie gminy Tczów

Szczegółowa historia gminy Tczów oraz miejscowości gminnych znajduje się w monografii: Echa Tczowskiej Ziemi, red. K. Kołodziejczyk, J. Madej, M. Stawarz, Warszawa, Sycyna 2005.

5.3. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY TCZÓW

Krajobraz gminy Tczów jest otwarty, typowo rolniczy, nizinny, płaski bez większych wzniesień. Występują rozproszone, niewielkie obszary leśne, cieki wodne, pojedyncze kępy drzew oraz łąki. Siatka osadnicza kształtowała się od XII w. Na przestrzeni wieków pierwotne typy wsi zostały zatarte. Najliczniejsze są wsie o charakterze ulicówek i rzędówek.

Na terenie gminy nie znajdują się obiekty o wartościach ponadregionalnych. Przeważają zabytki sakralne. W krajobrazie kulturalnym dominuje miejscowość Tczów z kościołem, cmentarzem parafialnym, miejscami pamięci narodowej i kapliczkami. Kościół wyróżnia się bogactwem detalu architektonicznego. Zalicza się do grupy neogotyckich kościołów powstałych w tym okresie w regionie radomskim. Posiada także wartościowe wyposażenie ruchome oraz wystrój wnętrza. Najstarsze zabytki ruchome pochodzą z XVII w. Na południe od świątyni, poza zabudową wsi zlokalizowany jest cmentarz grzebalny, założony w 1 poł. XIX w. Stara część posiada kształt prostokąta ze ściętym narożnikiem północno-wschodnim. Układ komunikacyjny jest krzyżowo-obwodnicowy. Najstarsze, zachowane nagrobki powstały w poł. XIX w. Wszystkich zachowało się ok. 20. Odznaczają się różnymi typami: płyta nagrobna, krzyż na skałkach, figura, grobowiec rodzinny, obelisk, stela. Znajduje się tutaj mogiła żołnierzy z czasu I wojny światowej. W Tczowie zlokalizowane są historyczne, ważne dla lokalnej społeczności obiekty: m.in. kaplica św. Jana Chrzciciela, wybudowana na pamiątkę ocalenia od epidemii i piaskowcowy pomnik w formie obelisku upamiętniający odzyskanie niepodległości z 1933 r. Poza miejscowością gminną charakterystyczny i główny element krajobrazu kulturowego stanowią kapliczki i krzyże przydrożne. Występują obiekty przeważnie w typie krzyża na cokole z wnęką na figurę lub krzyże na cokole. Na szczególną uwagę zasługuje kapliczka z piaskowca w formie architektonicznej steli. Na jońskich półkolumnach wsparte jest belkowanie z trójkątnym tympanonem z główką aniołka, zwieńczony krzyżem. Nawiązuje do typu nagrobka w typie stelli. Jest to kapliczka oryginalna, w regionie radomskim, prawdopodobnie jedyna o dekoracji nawiązującej do klasycznej architektury. Niestety z krajobrazu gminy zniknęła kapliczka w Rawicy Starej. Wzniesiono ją w 1 ćw. XX w stylu neogotyckim. Podobne kapliczki spotykamy tylko w Radomiu: przy ul. Słowackiego i ul. Malczewskiego. Rawicka kapliczka została rozebrana ze względu na katastrofalny stan techniczny, który groził jej zawaleniem (w 2021 r.).

Zabytkiem techniki jest drewniany wiatrak, zlokalizowany w Brzezinkach Nowych. Niestety zachował się bez łopat. Jest jednym z nielicznych obiektów tego typu, istniejących w krajobrazie kulturowym regionu radomskiego.

Zewidencjonowano dwa domy drewniane z pocz. XX w., będące w dostatecznym stanie technicznym i odznaczającymi się wartościami artystycznymi. Są to domy w Podzakrzówku i Tczowie. Charakteryzują się prostokątnym rzutem, dachem dwuspadowym (z naczółkami w Podzakrzówku) i gankiem. Detal i dekoracja snycerska obejmuje szczyty ganki, fryzy podokapowe i obramienia okienne. Stanowią reprezentatywne przykłady dawnej drewnianej zabudowy wsi wokół Tczowa.

5.4. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU.

MIEJSCOWOŚĆ	ZABYTEK	WPIS DO REJESTRU
Rawica	Dom nr 47, 1872	nr rej.: 822 z 14.03.1973 r.
Rawica	Spichlerz, drewn.,	nr rej.: 314/A/85 z 14.08.1985 r.
Tczów	Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, 1910-1926	nr rej.287/A/85 z 24.04.1985 r.
Tczów	Cmentarz rzymsko-katolicki z 1 poł. XIX w.,	nr rej. A-1330 z 08.04.2016 r.
Tczów	Chałupa nr 65, 1867 r.	nr rej. 559/A/70 z 27.08.1970 r. (wniosek o skreślenie z rejestru zabytków w MKiDN)
Wilczy Ług	Dom drewniany nr 8, 1840	nr rej. 308/A/85 z 08.08.1985 r.

Zgodnie z art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. 2018 poz. 1945 ze zm.) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru zabytków (art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Od stycznia 2018 r. obowiązują przepisy dot. kar administracyjnych. Właścicielowi, który nie powiadomił ministra kultury albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku (znajdującego się na Liście Skarbów Dziedzictwa lub wpisanego do rejestru zabytków) nie później niż w terminie 14 dni od dowiedzenia się o tym zdarzeniu grozi kara pieniężna od 500 do 2000 zł.

Taką samą karę finansową przewidziano również wobec osób, które uniemożliwiają lub utrudniają dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy.

Kary w wysokości od 500 do 500 000 zł grożą z kolei m.in. za prowadzenie bez pozwolenia albo niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub badania konserwatorskie, roboty budowlane i badania archeologiczne w otoczeniu zabytku /zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, rozdział 10a/.

Wpis do rejestru zabytków

Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru zabytków (art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Wnioski oraz procedura wpisu do rejestru zabytków jest na stronie www.mwzkz.pl.

Tczów, kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, 1910-1926

Pierwotnie funkcjonowała świątynia drewniana (już w 1326 r.). W 1657 r. została ograbiona i spalona przez wojska szwedzkie. Następny kościół wzniesiono w 1660 r. z fundacji prałata Jana Lanckorońskiego. Konsekrował go w 1671 r. biskup krakowski Mikołaj Oborski. Kościół spłonął w 1790 r. Ocalała jedynie zakrystia. Kościół z czasem odbudowano i w 1893 r. konsekrował go biskup Sotkiewicz. Była to świątynia jednonawowa, opięta szkarpami. W związku z tym, że obiekt okazał się za mały na potrzeby parafii przystąpiono do budowy nowego kościoła. Inicjatorem budowy był ksiądz proboszcz Marceł Grajewski, który zlecił wykonanie projektu Józefowi Piusowi Dziekońskiemu. W 1910 r. przystąpiono do prac. Ukończono je dopiero w 1925 r. W międzyczasie zrezygnowano z pozostawienia dawnego prezbiterium, naprawiono szkody powstałe w wyniku działań wojennych w latach 1914- 1918 r. Biskup Paweł Kubicki konsekrował go w 1931 r. Kościół jest neogotycki, orientowany, halowy, dwuwieżowy, murowany z cegły w układzie krzyżowym, na fundamentach z kamieni polnych, trójprzęsłowy z płytkim transeptem i prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Od zachodu korpus nawowy poprzedzają trzy kruchty, z czego boczne stanowią dolne kondygnacje wież. Od strony północnej do prezbiterium przylega m.in. kaplica i skarbczyk, od południa kaplica i zakrystia. Nad bryłą korpusu kościoła dominują dwie zachodnie, prostokątne wieże pięciokondygnacyjne, gdzie najwyższe kondygnacje są ośmioboczne. Wieżę zwieńczone są wielobocznymi hełmami. Transept oraz prezbiterium niższe od korpusu nawowego. Dachy są dwuspadowe. Elewacje opięte dwuuskokowymi szkarpami. Fasada jest trójosiowa z rozetą nad wejściem głównym, szczyt jest schodkowy z blendami ostrołukowymi. Szczyty: wschodni nad prezbiterium oraz szczyty transeptu są analogiczne. Otwory okienne i drzwiowe są wysokie, ostrołukowe. Wnętrze posiada sklepienia krzyżowo- żebrówce wsparte na filarach na planie krzyża, arkady naw i chóru o łukach ostrych, łóże otwierające się do prezbiterium i transeptu również zamknięte ostrołukowo. Ściany wnętrza otynkowane. W 1968 r. ukończono malowanie kościoła aut. Jana Zarańskiego z Jeleniej Góry.

Tczów, cmentarz parafialny z 1 poł. XIX w.

Cmentarz grzebalny w Tczowie został założony w 1 poł. XIX w. Usytuowany jest na wzniesieniu ok. 1,5 km na południe od kościoła parafialnego przy drodze Tczów - Kazanów. Cmentarz ma kształt zbliżony do prostokąta o ściętym narożniku od strony północno-wschodniej. Układ komunikacyjny jest obwodnicowo - krzyżowy z zaakcentowaną aleją główną prowadzącą od bramy w kierunku zachód- wschód.

Cmentarz ogrodzony jest współczesnym murem betonowym. Nie występuje dawny drzewostan. Na terenie cmentarza zachowało się wiele cennych nagrobków. Prezentują różne typy: krzyż na cokole, płyta nagrobna, stela, obelisk na cokole, krzyż na skałkach, pień drzewa, rzeźba figuralna na skałkach. z 4 ćw. XIX w. w formie krzyża na skałce.

Najstarsze, orientowane nagrobki pochodzą z 2 poł. XIX w. i 1 poł. XX w. Usytuowane są w zachodniej części cmentarza. Najstarszym obiektem jest nagrobek Wincentego Tebatyckiego z ok. poł. XIX w. w formie obelisku na cokole o cechach klasycystycznych. Pod

względem artystycznym interesującymi obiektami na tczowskim cmentarzu parafialnym są: nagrobek ks. Antoniego Nagórskiego z 4 ćw. XIX w. w formie krzyża na skałce oraz nagrobek Maryi z Wąsowiczów Rutkowskiej z 2 poł. XIX w. w formie steli z krzyżem odznaczającym się bogatą dekoracją klasycyzującą. Pomniki nagrobne upamiętniają właścicieli ziemskich (Wincentego Tebatyckiego, Władysława Rutkowskiego – dziedziców wsi Kroców), księży z parafii w Tczowie (ks. Antoniego Nagórskiego, ks. Feliksa Kowalskiego, ks. Ludwika Tarłowskiego, ks. Franciszka Ciacha). Na terenie cmentarza znajduje się miejsce pamięci narodowej - mogiła wraz z pomnikiem upamiętniającym poległych żołnierzy w latach 1914 - 1918. Cmentarz zachował czytelny, historycznie ukształtowany układ przestrzenny. Stanowi przy tym bardzo cenny dokument (materialny i niematerialny) dziejów parafii tczowskiej jak również samej miejscowości. Wpisem objęty został teren cmentarza parafialnego w Tczowie w granicach działki ewid. nr 6 - obręb Brzezinki Nowe, układ przestrzennie - komunikacyjny oraz najcenniejsze nagrobki sprzed 1950 r.:

1. Nagrobek Katarzyny z Sałków Patek, krzyż na cokole, 1 ćw. XX w., piaskowiec
2. Nagrobek Grupińskich, krzyż na cokole, 2 poł. XIX w. piaskowiec
3. Nagrobek Janiny Kapczyńskiej, stela na cokole, 1 poł. XX w., piaskowiec
4. Nagrobek rodziny Rutkowskich, stela z krzyżem, 2 poł. XIX w.
5. Nagrobek Wincentego Tebatyckiego, obelisk na cokole, poł. XIX w., piaskowiec
6. Nagrobek Hijacenta Śliwińskiego, pień drzewa na cokole, 2 poł. XIX w., piaskowiec
7. Nagrobek ks. Franciszka Ciacha, obelisk na cokole, 1 ćw. XX w., piaskowiec
8. Nagrobek ks. Antoniego Nagórskiego, krzyż na skałce, 4 ćw. XIX w., piaskowiec
9. Nagrobek Mikołaja Słowikowskiego, rzeźba anioła z krzyżem na skałce, 1 ćw. XX w., piaskowiec
10. Nagrobek ks. Feliksa Kowalskiego, stela z krzyżem na cokole, 4 ćw. XX w., piaskowiec
11. Nagrobek ks. Ludwika Tarłowskiego, stela z krzyżem na cokole, 1 ćw. XX w., piaskowiec
12. Nagrobek Zofji z Biernatów Petral, krzyż na cokole, 1 ćw. XX w., piaskowiec
13. Nagrobek Melchiora Grzybowskiego, krzyż na cokole, 1 ćw. XX w., piaskowiec
14. Nagrobek Franciszki i Jana Horoś, krzyż na cokole, 1 poł. XX w., piaskowiec
15. Nagrobek Anastazyi Zdrzalik, krzyż na skałce, 4 ćw. XIX w., marmur
16. Nagrobek Elżbiety, Franciszka i Tekli Ambrożków, stela z krzyżem na cokole, 2 poł. XIX w., piaskowiec

Na podstawie decyzji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nr 411/2016 z dnia 08.04.2016 r.

5.5. ZABYTKI RUCHOME

Tczów, kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, 1910- 1926

Zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego w Tczowie nie zostały wpisane do rejestru zabytków. Natomiast znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W świątyni występuje kilkadziesiąt cennych obiektów ruchomych , głównie z XVIII i XIX w. Najstarszym zabytkiem jest puszka z okresu późnego renesansu (ok. XVI w.) oraz barokowy kielich z 1 poł. XVII w. Na uwagę zasługują: drewniana chrzcielnica z XVIII w., o bogatej dekoracji snycerskiej, krucyfiks wiszący z 2 poł. XIX w., dwa feretrony z XIX w., przedstawiające; św. Mikołaja, św. Rocha, Wskreszenie Piotrawina, Matkę Boską z Dzieciątkiem oraz barokowa monstrancja promienista. Poza tym w kościele przechowywany jest zbiór barokowych szat liturgicznych oraz kilka XIX- wiecznych naczyń liturgicznych. Ołtarze pochodzą z 1 poł. XX w., wykonane zostały przez firmę Krzywicki z Radomia. Część dawnego wyposażenia w trakcie budowy obecnego kościoła przekazano do świątyni w Wielgiem.

Szczegółowe wykazy zabytków ruchomych oraz karty ewidencyjne znajdują się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu.

5.6. Zabytki archeologiczne

Najstarsze stanowiska archeologiczne na terenie gminy Tczów sięgają swą chronologią epoki mezolitu (Podzakrzówek stan.12 – ślad osadniczy). Duże nasycenie osadnictwa pradziejowego na terenie gminy należy wiązać z okresem neolitu i grupami ludności kultury pucharów lejkowatych i kultury amfor kulistych (Podzakrzówek stan. 10, 11, 12 – ślady osadnicze, Brzezinki Stare stan. 1 – osada).

Z literatury przedmiotu znane jest stanowisko neolityczne związane z kulturą pucharów lejkowatych z miejscowości Janów, zlokalizowane na wschodnim krańcu wsi. W czasie prospekcji powierzchniowej prowadzonej przez Dział Archeologii Muzeum Okręgowego w Radomiu (obecnie Muzeum im. Jacka Malczewskiego) pozyskano liczne fragmenty naczyń glinianych związane z okresem neolitu , a także półsurowce krzemienne oraz narzędzia kamienne i krzemienne typu świeciechowskiego i pasiastego.

Kamienny toporek znaleziony w okolicach miejscowości Janów

(Zabytek udostępniony przez Muzeum im. J. Malczewskiego w Radomiu)

W zbiorach powyższego muzeum znajdują się m.in. egzemplarze dwóch artefaktów w postaci siekierki krzemiennej, a także kamiennego toporka (patrz rozdział zabytki w zbiorach muzealnych).

Kolejnym okresem chronologicznym licznie reprezentowanym pod względem zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych jest wczesna epoka brązu. Związana głównie ze społeczeństwem kultury trzcinieckiej (Brzezinki Stare stan. 3, Janów stan. 1, Lucin stan. 1, Podzakrzówek stan. 4, Podzakrzówek stan. 11, Tynica stan. 6 - stanowiska w postaci osad). Najmniejszą grupę osadnictwa na terenie gminy jednak niemniej wartościową, biorąc pod uwagę aspekt poznawczy jest grupa stanowisk reprezentująca okres epoki żelaza (Brzezinki Stare stan. 2, Tynica stan. 5) oraz okres wpływów rzymskich (Borki stan. 2, Tynica stan. 5).

Zdecydowanie największą koncentrację stanowisk archeologicznych stanowią znaleziska związane z w tym przypadku z okresem średniowiecznym. Z dominującą przewagą stanowisk o chronologii wczesnośredniowiecznej. Świadczące o bardzo intensywnym osadnictwie głównie w rejonie miejscowości Podzakrzówek stan. 1, 6, 7, 9, 10 i Tczów stan. 1, 2, 3, 6, 7, 8. Na obszarze gminy Tczów nie występuje stanowisko archeologiczne posiadające wpis do rejestru zabytków. Nie zewidencjonowano także stanowiska posiadającego tzw. własną formę krajobrazową.

5.7. Zabytki w zbiorach muzealnych.

Na terenie gminy nie funkcjonuje placówka muzealna lub izba regionalna, gromadząca eksponaty związane z historią i kulturą ziemi tczowskiej. W inwentarzu Muzeum Wsi Radomskiej znajdują się obiekty architektoniczne (chałupy wiejskie, spichlerze, stodoły, obory, chlewiki), przeniesione z poszczególnych miejscowości gminy Tczów w latach 70 i 80-tych XX w. Budynki te przedstawiają interesujący przykład wiejskiej architektury mieszkalno-gospodarczej II poł. XIX w. i pocz. XX w., charakteryzującej region radomskim.

Zabytki archeologiczne z obszaru gminy, pozyskane w czasie stacjonarnych badań wykopaliskowych, prac sondażowo-weryfikacyjnych, prospekcyj powierzchniowej lub przypadkowych odkryć znajdują się w zbiorach działu archeologii Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu.

5.8. Miejsca Pamięci Narodowej.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1h ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 poz. 840, ze zm.) podlegają miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Miejscem Pamięci Narodowej może być:

1/ grób lub cmentarz wojenny;

2/ nieruchomość lub obiekt budowlany albo jego pozostałości, upamiętniające postaci lub wydarzenia znaczące dla Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności pomnik, krzyż przydrożny, kapliczka, kopiec;

3) inny obiekt lub przedmiot związany z wydarzeniami lub postaciami znaczącymi dla dziedzictwa Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności tablica pamiątkowa.

W 2016 r. zlikwidowano Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Jej kompetencje przejął Instytut Pamięci Narodowej- Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa

Zadania biura polegają na:

- inicjowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa oraz trwałego upamiętniania faktów, wydarzeń i postaci związanych z tymi miejscami;
- współdziałaniu w organizowaniu obchodów, uroczystości, przedsięwzięć wydawniczych i wystawienniczych;
- ocenianiu stanu opieki nad miejscami i trwałymi obiektami pamięci narodowej, w szczególności nad grobami i cmentarzami wojennymi oraz walk narodowowyzwoleńczych i cmentarzami ofiar totalitarnego terroru;
- opiniowaniu pod względem historycznym wniosków o trwałe upamiętnienie miejsc i wydarzeń historycznych;
- współdziałaniu ze środowiskami i organizacjami emigracyjnymi i polonijnymi oraz polskimi poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, w sprawowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa Narodu Polskiego za granicą.

Rada do Spraw Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej działa na podstawie art. 7 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902).

Rada do Spraw Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej jest organem opiniodawczo-doradczym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawach

zarządzania, finansowania oraz polityki kulturalnej w zakresie muzealnictwa oraz spraw związanych z miejscami pamięci narodowej, w tym pomnikami zagłady.

Wojewoda wydaje zezwolenie na remonty i stawianie nowych nagrobków na grobach wojennych w trybie art. 5 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. 2017, poz. 681).

Na terenie gminy Tczów znajdują się:

- Lucin - mogiła 7 osób zamordowanych przez hitlerowców w 1943 roku- w lesie przy drodze dojazdowej do miejscowości Lucin od drogi wojewódzkiej nr 733.
- Tczów - pomnik upamiętniający zamordowanie 31 osób z 11 XI 1943 r. przez żandarmów i gestapo z Radomia - w centrum miejscowości gminnej, przy drodze wojewódzkiej nr 733.
- Tczów - mogiła żołnierzy poległych w latach 1914-1918 - na cmentarzu parafialnym w Tczowie.
- Tczów - pomnik z 1934 r. upamiętniający odzyskanie niepodległości w 1918 r.

5.9.Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Zgodnie z art. 21 ww. ustawy podstawą opracowania programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Według Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56) GEZ jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. Karta ewidencyjna zabytku zawiera dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia (adres), czas powstania, historię i opis wartości, stan zachowania oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku. Obecnie włączenie karty adresowej lub jej wyłączenie wymaga poinformowania właściciela danej nieruchomości o zamiarze dokonania tych czynności i następnie o dokonaniu tych czynności.

Na podstawie nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. (Dz. U. 2010 r. nr 75 poz. 474), która weszła w życie 5 czerwca 2010 r. (art. 7) określone zostały zabytki, które powinny znaleźć się w gminnej ewidencji zabytków.

Są to zabytki nieruchome:

- wpisane do rejestru zabytków,
- znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- zabytki nieruchome wyznaczone przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zweryfikowana gminna ewidencja zabytków nie jest zamknięta i może być zwiększana zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Zwoleniu.

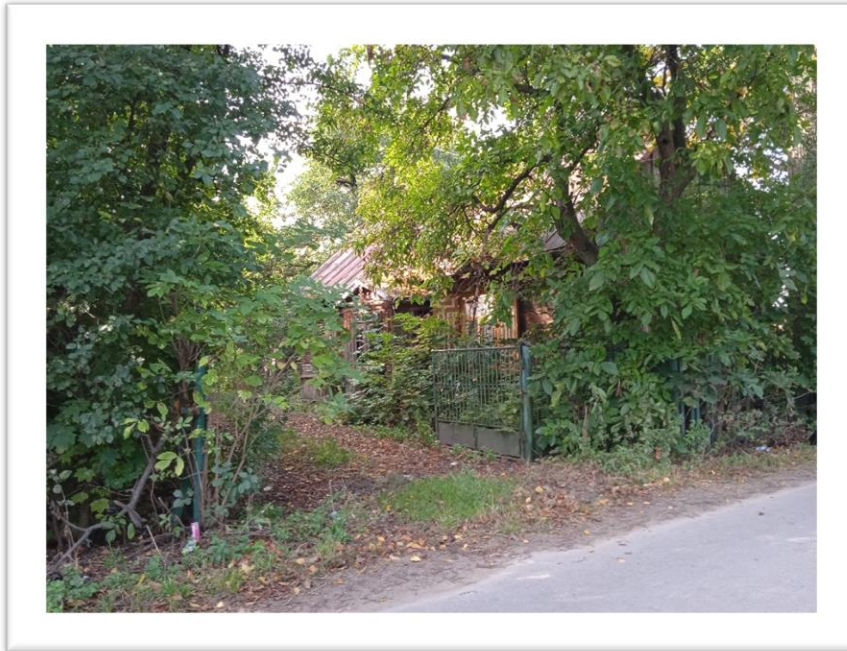
Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku prac nie wymagających pozwolenia na budowę właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. STAN ZACHOWANIA I ZAGOSPODAROWANIA ZABYTKÓW ORAZ RODZAJE ZAGROŻEŃ.

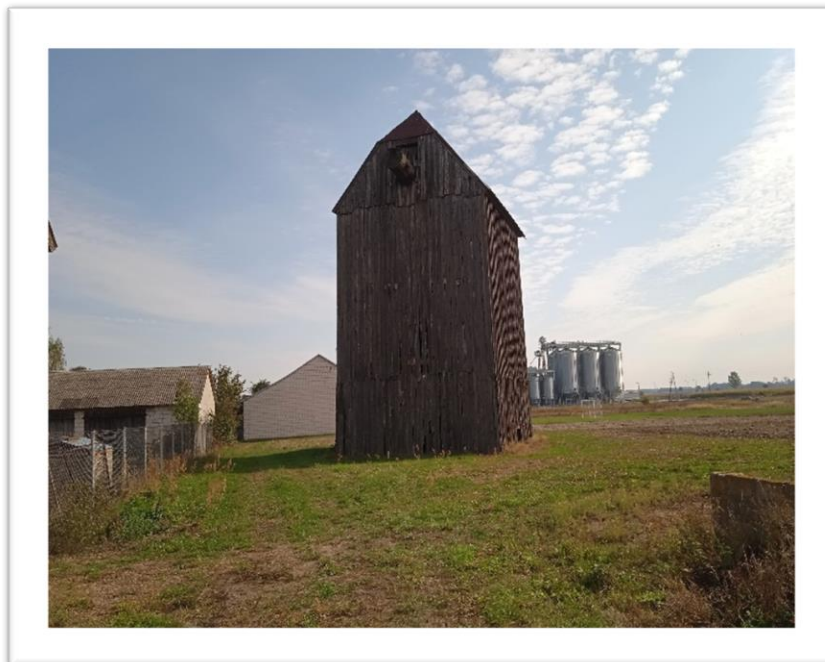
Stan techniczny zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Tczów uległ zmianom przede wszystkim w konkretnych przypadkach:

- Kapliczka kubaturowa w Rawicy - Kolonia została rozebrana w 2021 r. ze względu na katastrofalny stan techniczny (została wykonana szczegółowa inwentaryzacja tego obiektu). Rozbiórka została uzgodniona z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Warszawie.

- Pogorszył się stan techniczny domu drewnianego, usytuowanego w miejscowości Podzakrzówek nr 28.

- Przeprowadzono remont dachu domu drewnianego, usytuowanego w miejscowości Tczów nr 92 bez uzgodnienia z urzędem konserwatorskim (wymiana pokrycia dachowego na blachodachówkę oraz założenie fotowoltaiki).
- Brak prac zabezpieczających przy drewnianym wiatraku w Brzezinkach Nowych.

W niedostatecznym stanie zachowania pozostają obiekty z piaskowca (większość nagrobków na cmentarzu parafialnym, rzymsko - katolickim w Tczowie, kapliczki w Bartodziejach oraz pomnik upamiętniający odzyskanie niepodległości. Obiekty te są mocno zanieczyszczone, skorodowane, częściowo z ubytkami. Miejsca pamięci narodowej są na bieżąco porządkowane.

Pozostaje jeszcze kwestia zabytków wpisanych do rejestru zabytków, które nie istnieją: spichlerz w Rawicy oraz domy w Rawicy, w Tczowie oraz w Wilczym Ługu. Formalne postępowania administracyjne dotyczące wykreślenia z rejestru zabytków tych byłych zabytków nie zostały przeprowadzone.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz krajobrazu kulturowego gminy została wykonana w oparciu o wizje lokalne w terenie, przegląd dostępnej literatury oraz dokumentów gminnych, dokumentacji konserwatorskiej znajdującej się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu i informacji uzyskanych w gminie.

Mocne Strony	Słabe Strony
<p>Tereny nieprzekształcone, czyste powietrze, brak przemysłu,</p> <p>Działalność Lokalnej grupy Działania „Dziedzictwo i Rozwój”,</p> <p>Dostateczny stan zachowania większości zabytków znajdujących się w GEZ,</p> <p>Bieżące odnawianie kapliczek przez lokalne społeczności.</p>	<p>Brak zabytków o zasięgu ponadregionalnym,</p> <p>Rozbiórka kapliczki w Rawicy-Kolonia (2021 r.),</p> <p>Występowanie obiektów zabytkowych, będących w złym lub niedostatecznym stanie zachowania (wiatrak w Brzezinkach Starych, nagrobki na cmentarzu parafialnym w Tczowie),</p> <p>Brak oznakowania zabytków,</p> <p>Brak wytyczonych szlaków turystycznych biegnących przez teren gminy,</p> <p>Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,</p>

	<p>Prowadzenie prac niezgodnie ze standardami konserwatorskimi (malowanie kapliczek),</p> <p>Brak obszarów i obiektów przyrodniczych chronionych prawem,</p> <p>Brak imprezy regionalnej promującej gminę i jej dziedzictwo historyczne,</p> <p>Brak gminnego narzędzia finansowania prac przy zabytkach gminnych,</p> <p>Brak aktualnego studium zagospodarowania przestrzennego,</p> <p>Prowadzenie prac przy zabytkach bez uzgodnienia z urzędem konserwatorskim.</p>
--	--

Szanse	Zagrożenia
<p>Zachowanie w jak najlepszym stanie zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,</p> <p>Oznakowanie zabytków i miejsc pamięci narodowej,</p> <p>Aktywniejsza działalność instytucji kultury, szkół i organizacji społecznych na rzecz zachowania dziedzictwa historycznego gminy i przekazywania wiedzy na temat historii gminy,</p> <p>Pozyskiwanie zewnętrznych środków na prace przy zabytkach,</p> <p>Włączenie obiektów historycznych z terenu gminy w sieć szlaków turystycznych,</p> <p>Uruchomienie własnych, dostosowanych do możliwości Gminy Tczów, środków finansowych w celu dotowania pilnych prac konserwatorskich lub remontowych.</p>	<p>Postępująca degradacja części zabytków wykonanych z piaskowca,</p> <p>Prowadzenie w przyszłości prac remontowych w sposób niezgodny ze standardami konserwatorskimi i budowlanymi powodująca degradację krajobrazu kulturowego Tczowa,</p> <p>Brak środków finansowych własnych na realizację działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami,</p> <p>Duża konkurencja ościennych gmin w zakresie turystyki kulturowej - małe zainteresowanie turystów gminą Tczów.</p>

8. Założenia Gminnego Programu Opieki nad zabytkami dla Gminy Tczów na lata 2023-2026

Uwzględniając cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w wyniku dokonanej kompleksowej analizy stanu dziedzictwa kulturowego w Gminie Tczów w oparciu o inne dokumenty strategiczne utworzone na poziomie gminy zostały sformułowane następujące priorytety w perspektywie wieloletniej, kierunki i działania w perspektywie 4 letniej.

Priorytet 1. Ochrona Dziedzictwa Kulturowego Gminy Tczów	
Kierunki	Działania
1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.	1. Włączanie do GEZ nowych obiektów zabytkowych, które zostaną uznane za wartościowe np. kapliczki, figury, krzyże przydrożne, obiekty architektury itp., Wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków zabytkowej kapliczki w formie krzyża na cokole z 1935r. zlokalizowanej przy drodze nr 733 w miejscowości Rawica - Kolonia.
	2. Wyłączanie z GEZ w przypadku np. zniszczenia zabytku, utraty wartości zabytkowych i wydawanie stosownych uchwał lub zarządzeń w tych sprawach.
	3. Udostępnienie wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków mieszkańcom gminy oraz tekstu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.
2. Monitorowanie stanu zachowania obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz stanu prawnego dotyczącego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	4. Wyznaczenie osoby z wykształceniem kierunkowym zajmującej się sprawami ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (znajomość przepisów prawa, współpraca z pracownikami urzędu konserwatorskiego, wiedza na temat zasobów zabytkowych gminy, itp.).
	5. Dokonywanie przeglądów obiektów z gminnej ewidencji zabytków oraz ograniczenie występowania remontów budynków zabytkowych bez wymaganych prawem pozwoleń i uzgodnień.

	6. Współpraca z Urzędem konserwatorskim, Starostwem Powiatowym i innymi urzędami oraz instytucjami zajmującymi się ochroną zabytków.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	7. Przygotowanie gminnego mechanizmu finansowego mającego na celu dofinansowanie prac przy zabytkach, będących własnością osób prywatnych, organizacji pozarządowych czy wspólnot, na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
	8. Podjęcie działań samorządu gminnego z prywatnym właścicielem młyna wiatrowego w miejscowości Brzezinki Nowe na temat jego zabezpieczenia, konserwacji oraz dostosowania do nowej funkcji np. edukacyjnej etc.
	9. Przeprowadzenie kompleksowych prac konserwatorskich przy piaskowcowych kapliczkach znajdujących się w GEZ z miejscowości Bartodzieje z 1912r., Brzezinki Stare z 1907 r.
	10. Przeprowadzenie kompleksowych prac konserwatorskich przy piaskowcowych nagrobkach z cmentarza w Tczowie (po uzyskaniu dotacji zewnętrznych).
	11. Walka z samowolami budowlanymi.
4. Ochrona wartości przestrzennych.	12. Aktualizacja studium uwarunkowań przestrzennych i kierunków zagospodarowania przestrzennego.
	13. Sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego włączającego zagadnienia ochrony zabytków.

Priorytet 2	
Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.	
Kierunki	Działania
1. Promowanie dziedzictwa kulturowego gminy.	1. Propagowanie działań mających na celu przywrócenie i kultywowanie tradycji ludowych i obrzędów.
	2. Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.
	3. Wspieranie i inicjowanie konkursów, wystaw, praktyk odnośnie zabytków występujących na terenie powiatu- środki własne, zewnętrzne- współpraca z gminami, właścicielami zabytków, organizacjami społecznymi, instytucjami kultury, osobami prywatnymi.
2. Edukacja w zakresie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy.	4. Kształtowanie tożsamości lokalnej poprzez wspieranie istniejących i powstających organizacji społecznych, ukierunkowanych na opiekę nad pamiątkami historii, zdobywanie wiedzy historycznej i dzielenie się nią społeczności lokalnej.
	5. Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby turystyczne.	6. Wprowadzenie oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych w celu ułatwienia dojazdu do zabytków.
	7. Wytyczenie szlaku turystycznego biegnącego przez teren gminy.
	8. Wytyczenie szlaku turystycznego biegnącego przez teren gminy.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd Gminy Tczów. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez szereg działań władz gminy jak również jednostek podległych i współpracujących zmierzających do osiągnięcia określonych w przedmiotowym dokumencie celów. Program jest skierowany przede wszystkim do społeczności lokalnej dzięki akceptacji i współpracy której realizacja programowych celów będzie mogła mieć szanse powodzenia i w konsekwencji ma jej przynieść wymierne korzyści.

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Tczów wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów: instrumenty prawne, instrumenty finansowe, instrumenty społeczne, instrumenty koordynacji, instrumenty kontrolne.

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych, m.in.: uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powołanie parku kulturowego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wdrożenie uchwały krajobrazowej, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, itp.;
- instrumenty finansowe – finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków niebędących własnością gminy, dla właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków oraz włączonych do gminnej ewidencji zabytków;
- instrumenty koordynacji – realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w gminnej strategii i innych dokumentach, współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami z innymi jednostkami samorządowymi, z powiatem i samorządem województwa, organizacjami wyznaniowymi oraz bezpośrednio z właścicielami zabytków;
- instrumenty społeczne – m.in. działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, konsultacje z właścicielami obiektów zabytkowych;
- instrumenty kontrolne – aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sporządzanie sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz aktualizacja przedmiotowego dokumentu wynikająca z czteroletniego okresu jego obowiązywania.

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt Gminy ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Sprawozdanie to ma być przedstawione Radzie Gminy.

W celu dokonania oceny gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tczów niezbędne jest prowadzenie monitoringu działań podejmowanych dla realizacji poszczególnych działań określonych w tym programie.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku (wpisanego do rejestru zabytków) wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku (art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jednocześnie ww. ustawa wskazuje na możliwość pozyskania środków zewnętrznych w formie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac prowadzonych przy zabytkach (art. 74):

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego. Program „Ochrona Zabytków”. Można starać się o przyznanie środków finansowych następujące zadania: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda. Pozyskana dotacja może być przyznana na:

- Sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- Przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- Opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;

Wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;

- Sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;

- Zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;

-Stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku; 76

-Odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

-Odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

-Odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

-Modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

- Wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

-Uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;

-Działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

Zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;

- Zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1674).

Inne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa to:

Środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;

Środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;

Środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej;

Środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw - zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

Środki własne gminy - zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Informacje na temat zasad i kryteriów dotyczących możliwości pozyskania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na następujących stronach internetowych: Informacje o zasadach i kryteriach dotyczących możliwości pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na podanych poniżej stronach:

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków www.mwkz.pl (dotacje),

Informacje dotyczące programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego www.gov.pl › web › kultura › programy-mkidn-2021,

Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne” www.rpo.mazovia.gov.pl,

Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” www.funduszngo.pl,

Informacje o udzielaniu dotacji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, m.in. dla powiatów i gmin ze środków Województwa Mazowieckiego www.mazovia.pl,

Informacje o dotacjach na zabytki znajdujących się w GEZ można uzyskać w Lokalnej Grupie Działania „Dziedzictwo i Rozwój”.

Podstawowa Literatura

1/ Echa Tczowskiej Ziemi, red. K. Kołodziejczyk, J. Madej, M. Stawarz, Warszawa, Sycyna 2005

2/ Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, T. III, woj. kieleckie, z.6, pow. kozienicki, Warszawa 1958

3/ Gierała Z. – Opowieści przydrożnych kapliczek. Warszawa 2009

4/ Kondracki J. – Geografia regionalna Polski, Warszawa 2001

5/ Radomskie – alfabet wykopalisk, Radom 1994

6/ Wiśniewski J., Dekanat kozienicki, Radom 1913

Dokumentacja konserwatorska dotycząca poszczególnych zabytków znajduje się w Archiwum Zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu.

Załącznik nr 1

Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Tczów (po weryfikacji terenowej w 2022 r.)

<i>I.p.</i>	<i>Miejscowość</i>	<i>Obiekt, czas powstania</i>	<i>Adres</i>
1.	Bartodzieje	Kapliczka murowana, 1 poł. XX w.	W pobliżu posesji numer 57. Działka ewidencyjna nr 365.
2.	Bartodzieje	Kapliczka piaskowcowa, 1912 r.	Działka ewidencyjna nr 125.
3.	Borki	Kapliczka murowana, 1912 r.	W centrum wsi. Na skrzyżowaniu dróg. Działka ewidencyjna numer 699.
4.	Brzezinki Nowe	Wiatrak typu – koźlak (drewniany bez łopat), 1900 r.	Przy posesji numer 66. Działka ewidencyjna nr 419/1.
5.	Brzezinki Stare	Krzyż na kamiennym piaskowcowym cokole, 1907 r.	Przy posesji numer 136 . Działka ewidencyjna nr 637.
6.	Janów	Kapliczka kubaturowa, 1854 r.	W pobliżu posesji numer 49. Działka ewidencyjna nr 327/2.
7.	Podzakrzówek	Dom drewniany, pocz. XIX w.	Posesja numer 28. Działka ewidencyjna nr 461.
8.	Podzakrzówek	Figura Matki Boskiej, 1921 r.	W pobliżu posesji numer 71. Działka ewidencyjna nr 195.
9.	Rawica Nowa	Kapliczka murowana, 1897 r.	Na skrzyżowaniu dróg. W pobliżu posesji numer 29. Działka ewidencyjna numer 641 (w pasie drogowym).

10.	Tczów	Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela 1910-1925	Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela Tczów 30 26-706 Tczów. Działka ewidencyjna nr 760/1.
11.	Tczów	Cmentarz rzymsko-katolicki, 1 poł. XIX w.	Działka ewidencyjna numer 6.
12.	Tczów	Kapliczka murowana, 1935 r.	Naprzeciwko posesji numer 41. Działka ewidencyjna nr 751.
13.	Tczów	Kapliczka z figurą Matki Boskiej, 1896 r.	Naprzeciwko posesji numer 124. Działka ewidencyjna nr 596/4.
14.	Tczów	Kapliczka kubaturowa św. Jana, 1 poł. XX w.	W pobliżu posesji numer 10. Działka ewidencyjna nr 793
15.	Tczów	Obelisk kamienny, 1934 r.	W centrum miejscowości. Działka ewidencyjna nr 493/6.
16.	Tczów	Dom drewniany, 1 ćw. XX w.	Posesja numer 92. Działka ewidencyjna numer 430.
17.	Tczów	Kapliczka murowana, 1 poł. XX w.	Naprzeciwko posesji numer 86. Działka ewidencyjna nr 699.

Załącznik nr 2

Wykaz zweryfikowanej gminnej ewidencji zabytków archeologicznych dla gminy Tczów.

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Bartodzieje	1	AZP 75-71/10	śląd osadnictwa osada	okres wczesnego średniowiecza okres średniowiecza/ nowożytność
2.	Bartodzieje	2	AZP 75-71/11	śląd osadnictwa	epoka kamienia

				osada	okres średniowiecza/ nowożytność
3.	Bartdzieje	3	AZP 75-71/12	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia okres nowożytny
4.	Bartdzieje	4	AZP 75-71/13	osada	okres nowożytny
5.	Borki	1	AZP 75-70/10	śląd osadnictwa	epoka kamienia
6.	Borki	2	AZP 75-70/11	śląd osadnictwa osada produkcyjna	epoka kamienia okres wpływów rzymskich
7.	Brzezinki Stare	1	AZP 76-71/1	osada	kultura amfor kulistych okres neolitu
8.	Brzezinki Stare	2	AZP 76-71/2	śląd osadnictwa osada osada	epoka kamienia- okres neolitu epoka żelaza okres średniowieczny
9.	Brzezinki Stare	3	AZP 76-71/3	osada osada	neolit-wczesna epoka brązu kultura trzciniecka epoka brązu
10.	Brzezinki Nowe	1	AZP 76-71/6	śląd osadnictwa	neolit-wczesna epoka brązu
11.	Janów	1	AZP 75-71/1	osada	Kultura trzciniecka epoka brązu
12.	Janów	2	AZP 75-71/2	śląd osadnictwa	okres późnośredniowieczny
13.	Lucin	1	AZP 75-70/8	osada	Kultura trzciniecka

				osada	epoka brązu okres późnośredniowieczny nowożytność
14.	Lucin	2	AZP 75-70/9	śląd osadnictwa	okres średniowieczny nowożytność
15.	Podzakrzówek	1	AZP 76-70/33	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka kamienia okres wczesno średniowieczny (X-XII w.) okres średniowieczny
16.	Podzakrzówek	2	AZP 76-70/34	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia okres średniowieczny (XIII w.)
17.	Podzakrzówek	3	AZP 76-70/35	osada	wczesna epoka brązu
18.	Podzakrzówek	4	AZP 76-70/36	osada	Kultura trzciniecka epoka brązu
19.	Podzakrzówek	5	AZP 76-70/37	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny (X-XII w.)
20.	Podzakrzówek	6	AZP 76-70/38	osada	okres wczesno średniowieczny (IX-XII w.)
21.	Podzakrzówek	7	AZP 76-70/39	osada śląd osadnictwa	okres średniowieczny (XII – XIII w.) epoka kamienia
22.	Podzakrzówek	8	AZP 76-70/44	śląd osadnictwa	kultura łużycka, epoka brązu

23.	Podzakrzówek	9	AZP 76-70/24	osada	okres wczesno średniowieczny
24.	Podzakrzówek	10	AZP 76-70/32	śląd osadnictwa osada	Kultura pucharów lejkowatych-neolit okres wczesno średniowieczny (XII w.)
25.	Podzakrzówek	11	AZP 76-70/45	śląd osadnictwa osada	Kultura pucharów lejkowatych-neolit Kultura trzciniecka epoka brązu
26.	Podzakrzówek	12	AZP 76-70/42	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres mezolitu kultura grzebykowo- dołkowa okres neolitu kultura pucharów lejkowatych-neolit
27.	Rawica Nowa	1	AZP 75-70/2	osada	okres późnośredniowieczny nowożytność
28.	Rawica Nowa	2	AZP 75-70/3	osada	okres nowożytny
29.	Tczów	1	AZP 76-70/1	śląd osadnictwa osada	okres rzymski okres wczesno średniowieczny
30.	Tczów	2	AZP 76-70/2	osada	okres średniowieczny (XIII w.)
31.	Tczów	3	AZP 76-70/3	osada	okres wczesnego średniowiecza
32.	Tczów	4	AZP 76-70/4	śląd osadnictwa	Kultura trzciniecka Wczesna epoka brązu

33.	Tczów	5	AZP 76-70/5	osada ślad osadnictwa	kultura łużycka okres wczesnego średniowiecza
34.	Tczów	6	AZP 76-70/6	osada	okres wczesnego średniowiecza
35.	Tczów	7	AZP 76-70/7	osada ślad osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza okres średniowiecza XIII w.
36.	Tczów	8	AZP 76-70/8	osada	okres wczesnego średniowiecza (IX- X w.)
37.	Tynica	1	AZP 76-70/9	ślad osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
38.	Tynica	2	AZP 76-70/10	osada	okres średniowieczny nowożytność
39.	Tynica	3	AZP 76-70/11	osada	okres wczesnego średniowiecza (XII- XIII w.)
40.	Tynica	4	AZP 76-70/12	ślad osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
41.	Tynica	5	AZP 76-70/13	ślad osadnictwa osada osada osada	okres paleolitu/neolitu późny okres lateński kultura pomorska okres halsztacki okres wpływów rzymskich
42.	Tynica	6	AZP 76-70/14	osada	Kultura trzciniecka Wczesna epoka brązu
43.	Tynica	1	AZP 76-69/12	ślad osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza (XII w.)

Naoryginalepodpisała
Przewodnicząca Rady Gminy
Katarzyna Gleguła

